

УДК: 378.147:004.

Р. Г. Маковсй,
старший викладач
(Харківський національний автомобільно-дорожній університет)

САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК ФОРМА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВНЗ ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ТРАНСПОРТНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація

У статті подається аналіз самостійної роботи студентів транспортних спеціальностей ВНЗ як важливої форми навчального процесу з метою розвитку й удосконалення іншомовного професійного мовлення. Визначено й схарактеризовано форми, етапи, обґрунтовано методику й дидактичні засоби ефективної організації самостійної роботи студентів.

Ключові слова: самостійна робота, розвиток іншомовного професійного мовлення, студенти транспортних спеціальностей, форми самостійної роботи студентів, етапи самостійної роботи студентів.

Summary

The article deals with the analysis of independent work of students of transport specialties of higher educational institutions as an important form of the learning process for the purpose of developing and improving professional foreign language communication. There have been defined and specified the forms, stages as well as grounded the technique, and teaching tools of effective organization of independent students work.

Key words: independent work, development of professional foreign language communication, students of transport specialties, forms of independent students work, stages of independent students work, didactic means for effective organization of independent work of students.

Постановка проблеми. Останні роки помітно зріс інтерес до самостійної роботи в організації навчального процесу на всіх курсах вивчення іноземної мови у вищій школі. Значна увага приділяється питанням виховання особистості сучасного фахівця, його конкурентоспроможності, суспільної відповідальності, формування й розвитку таких рис молодій людині, як самостійність, свідомість і активність.

Проблема самостійної роботи студентів з іноземної мови у вищій школі знаходиться в стані вирішення як із позиції організації, так і методики її найефективнішого проведення. У вищому навчальному закладі нефілологічного напрямку іноземна мова за професійним спрямуванням не є профільованою дисципліною в навчанні, й обмежена кількість годин створює складні умови для її вивчення. Тому висока мотивація й активна мовленнєва поведінка студента в процесі навчання й адекватно побудована самостійна робота є запорукою міцних знань, умінь і навичок з іноземної мови за всіма видами мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, говоріння й письмо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє нам уточнити сутність професійної підготовки й визначити роль самостійної роботи студентів з іноземної мови в процесі формування й розвитку професійних умінь за фахом.

Застосування сучасних технологій у навчальному процесі з метою вдосконалення вивчення іноземних мов, зокрема й у вищій школі, досліджувалося багатьма науковцями, такими, як Г. Бабинська, Л. Бабинський, І. Бім, К. Гурневська, Л. Жарова, І. Задорожна, А. Конишева, Є. Маслико, Л. Матроніна, Н. Микитенко, Л. Морська, С. Ніколаєва, І. Паршина, Є. Полат, З. Решетнікова, С. Савіна, Л. Хведченя, С. Шатілов та ін. Розробленню й упровадженню педагогічних технологій для вдосконалення самостійної та індивідуальної роботи студентів як форм навчального процесу у ВНЗ для розвитку професійного мовлення студентів-нефілологів присвячені праці як українських, так й іноземних учених, а саме: А. Алексюка, С. Архангельського, В. Беспалька, М. Брейгіної, А. Вербицького, С. Вітвицької, В. Галузинського, М. Євтуха, А. Жовківського, З. Курлянд, Ю. Палеха, Л. Панової, З. Слєпкань, М. Фіцули та ін.

Мета статті – визначити специфіку самостійної роботи як важливої форми основним напрямом і завданням навчального процесу у ВНЗ для розвитку іншомовного професійного мовлення студентів транспортних спеціальностей.

Зазначимо, що останнім часом значно збільшився інтерес до самостійної роботи в організації навчального процесу на всіх етапах навчання. Активний характер навчальної діяльності стає нині фундаментом учення про самостійну роботу студентів. Воно розвивається в Україні спільними зусиллями багатьох психологів, педагогів і методистів. У зв'язку з тим усе чіткіше визначилися методика і дидактичні засоби ефективної організації самостійної роботи з іноземної мови [2; 3; 6; 7].

Самостійна робота студентів є важливою формою, основним напрямом і завданням навчального процесу у ВНЗ, адже розвиток самостійності як риси характеру є найважливішим у структурі особистості сучасного конкурентоспроможного фахівця, який відповідає вимогам суспільства й ринку праці для розвитку іншомовного професійного мовлення студентів нефілологічних спеціальностей, зокрема транспортних.

Самостійна робота студентів – це різновид пізнавальної діяльності, суб'єктом якої є студент з індивідуальними якостями як майбутній фахівець, який здобуває знання з іноземної мови за професійним спрямуванням. Результатом такої самостійної роботи студентів є якісне перетворення особистості фахівця, розвиток професійних умінь, індивідуального стилю майбутньої професійної діяльності за допомогою засобів іноземного мовлення.

Самостійна робота є навчальною діяльністю студента, що планується й виконується за завданнями при методичному керівництві та під контролем викладача, утім без його безпосередньої участі.

Вища школа передбачає напружену самостійну працю студента, пов'язану з такими видами навчальної діяльності, як лекції, семінари, практичні й лабораторні роботи, індивідуальні завдання, виробнича практика, підготовка виступів на студентських наукових конференціях (наочно й онлайн), написання рефератів, курсових, дипломних робіт тощо.

Своєрідність іноземної мови як навчальної дисципліни для майбутніх фахівців транспортних спеціальностей полягає в тому, що в процесі її вивчення розвиваються вміння й навички користуватися іноземною мовою як засобом спілкування для отримання нової, професійно значущої інформації.

Специфіка цілей самостійної роботи з іноземної мови зумовлює особливості методів, засобів, форм її організації, що залежать від етапу, змісту і завдань навчання [5, с. 556–561].

Серед видів навчальної діяльності студентів у вищій школі нефілологічного профілю слід зосередити увагу на тих, що застосовуються для іншомовної підготовки з метою формування мовленнєвої культури засобами іноземної мови в єдності духовного, професійного, соціокультурного і психолінгвістичного аспектів розвитку професійного мовлення студентів, сформованості потреб і мотивів в оволодінні мовленнєвими знаннями, уміннями і навичками іншомовного професійного мовлення. Ці завдання передбачають напружену і свідому самостійну роботу студентів.

Ірина Дроздова, досліджуючи самостійну роботу майбутніх фахівців нефілологічного профілю, трактує її як послідовність і взаємодію етапів організації самостійної роботи з розвитку професійного мовлення [1, с. 214]. Грамотно організована самостійна робота з іноземного професійного мовлення формує іншомовну комунікативну компетенцію, що, на думку вченої, складає комплекс знань, умінь і навичок, які забезпечують оволодіння мовними засобами, визначення комунікативного змісту розуміння окремих мовних одиниць, їхніх значень, форми і структури, зв'язків між ними. Така діяльність організується за етапами.

Етапи організації самостійної роботи з розвитку іншомовного професійного мовлення студентів транспортних спеціальностей ми наочно представили в таблиці 1, взявши за основу класифікацію Дроздової І. [1, с.214].

Таблиця 1.

Етапи самостійної роботи з розвитку іншомовного професійного мовлення студентів транспортних спеціальностей

I етап (пропедевтичний)	• нормування • планування • організація
II етап (основний)	• навчально-методичне забезпечення СРС
III етап (теоретико-практичний)	• аудиторна та позааудиторна СРС
IV етап (контрольний)	• контроль • самоконтроль • самоперевірка
V етап (корекційний)	• корекція навчального процесу (викладач) • самокорекція

Форми самостійної роботи студентів транспортних спеціальностей спрямовані на розвиток іншомовного професійного мовлення, передбачають роботу з літературними джерелами (підручником, навчальним посібником, довідником, словником), написання рефератів, підготовку доповідей, звітів, виконання творчих завдань, участь у роботі наукових конференцій, підготовку тренінгів, ділових ігор тощо.

Продемонструємо, яким же чином можна організувати самостійну роботу студентів транспортних спеціальностей для розвитку іншомовного професійного мовлення в структурі курсу “Англійська мова (за професійним спрямуванням)”.

Слід зазначити, що дидактичний комплекс із навчання іноземної мови має поєднувати загальноприйняті, традиційні методи з методами інтерактивного навчання. Завдяки цьому створюється така навчальна ситуація, коли студент переважно самостійно проводить ознайомлення,

закріплення й активізацію мовного матеріалу, а формування мовленнєвих навичок й умінь здійснюється під безпосереднім керівництвом викладача.

Ефективність аудиторної й самостійної роботи студентів залежить від організації, контролю з боку викладача-консультанта, який має допомагати студенту методично правильно і з мінімальними витратами часу засвоювати теоретичний матеріал і здобувати навички вирішення практичних завдань.

Організація самостійної діяльності студентів передбачає використання новітніх педагогічних технологій, що стимулюють розкриття внутрішніх резервів кожного студента, сприяють формуванню соціальних і психологічних якостей особистості (мовленнєва вправність засобами іноземної мови, що дозволяє опрацьовувати значний обсяг інформації; упевненість у собі і здатність працювати в колективі, виконуючи різні соціальні ролі, допомагаючи один одному в спільній діяльності, вирішуючи спільними зусиллями часом складні пізнавальні завдання).

При формуванні самостійної навчальної діяльності студентів необхідно, щоб мовний матеріал був емоційно забарвлений та враховувалися професійні уподобання студентів. Для досягнення емоційної забарвленості самостійного навчання іноземної мови необхідно використовувати із чергуванням різні види навчальної діяльності із включенням їх у навчальний процес комунікативної діяльності, використання пізнавальних й автентичних текстів [3; 7]. У процесі роботи студенти знайомляться з країнознавчою та професійно орієнтованою інформацією, культурними і науковими аспектами країни мови, що вивчається тощо.

Наведені нижче приклади видів і форм самостійної роботи студентів транспортних спеціальностей та деякі новітні підходи щодо її організації певною мірою є орієнтиром при визначенні методологічних підходів і методики проведення занять з англійської мови за професійним спрямуванням.

Успішність навчання професійно орієнтованого мовлення студентів 1 курсу транспортних спеціальностей здебільшого залежить від правильної організації самостійної роботи в опануванні текстів, на основі яких відбувається розвиток відповідних умінь і навичок, наприклад, за такими темами, як "Greeting", "Parting", "Getting acquainted", "Asking the way", "Weather and time".

Пропонуються такі граматичні теми з прикладами, вправами на закріплення та самостійне виконання за граматичним матеріалом, а саме: active voice tenses, sentence structure, personal pronouns; possessive adjectives, prepositions of time, position and movement, Passive voice tenses, degrees of comparison of adjectives, sequence of tenses, Indirect speech, participles, Gerund, infinitive, complex object.

Розмовні теми і лексико-граматичні вправи сприяють вивченню студентами лексико-граматичних особливостей текстів за темами: "Sports, games, hobbies", "University life", "Invitation", "Shopping" "Science". "Trouble with the car", "Travelling" і тематичних лексичних одиниць за темами "Languages", "Education", "Science", "Business and Economy", "Automobile", "Transportation".

Проводиться активне вивчення лексики за темою "Конструкція автомобіля", що передбачає опрацювання таких лексико-граматичних особливостей текстів, як "Invitation", "Trouble with the car", "Travelling" тощо. При цьому широко задіяні тематичні лексичні одиниці за темами "Science",

"Business and Economy", "Automobile", "Transportation". Активно вивчаються і повторюються граматичні теми Indirect speech, participles, Gerund, infinitive, complex object, conditional clauses, modals and the verb "wish" as used in unreal situations, plural nouns, articles та ін. Використання науково-популярних текстів сприяє оволодінню студентами майбутньою спеціальністю та орієнтації на наукову сферу спілкування вже на першому курсі навчання у вищій школі.

Пізня спеціалізація студентів транспортних спеціальностей ускладнює використання загальнонаукових і вузькоспеціальних текстів для оволодіння навичками аудіювання і погано впливає на загальне ставлення студентів до майбутньої професії. Тож є доцільним для самостійного опрацювання статті з таких фахових виданнях природничого циклу за спеціальностями: "American Naturalist", "Animal Behaviour", "Comparative Physiology and Ecology", "International Journal of Biometeorology" тощо.

Завдання розв'язуються в основному розділі практичного курсу англійської мови та під час самостійної роботи студентів позааудиторно. З метою розв'язання завдань підбиралися тексти за спеціальними та суміжними дисциплінами з наукових журналів. Деякі з них було адаптовано для самостійного читання з урахуванням лексико-граматичного матеріалу за розділами і темами опрацьованої програми; розроблено форми контролю самостійної роботи і ступені сформованості компонентів самостійності в роботі з літературою за фахом іноземною мовою. Це розкриває великий потенціал у розв'язанні триєдиного завдання: навчання, виховання і розвитку особистості сучасного фахівця.

Утім, зазначимо важливість й обов'язковість функцій контролю й оцінювання рівня сформованості іншомовного професійного мовлення й іншомовної комунікативної компетенції в студентів транспортних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Зворотній зв'язок забезпечує керування процесом навчання іноземної мови в вищій школі. Це дає змогу своєчасно оцінити методичну ситуацію і внести необхідні коригувальні зміни щодо добору прийомів, способів і методів навчання, відбору вправ, визначення режиму і тривалості їх виконання, послідовності організації всієї навчальної роботи зі студентами.

Функція зворотного зв'язку дозволяє студентам транспортних спеціальностей здійснювати самооцінку досягнень в оволодінні мовою і планувати свою подальшу навчальну діяльність із набуття іншомовних мовленнєвих навичок професійного мовлення. Навчальна функція контролю реалізується на основі синтезу набутих навичок і вмінь в оперуванні засвоєним мовним і мовленнєвим матеріалом, що актуалізуються в процесі виконання контрольних завдань.

Висновки. Аналіз проблеми організації самостійної роботи як форми навчального процесу у вищій школі для розвитку іншомовного професійного мовлення студентів транспортних спеціальностей показав, що вона є пріоритетною в багатьох дослідженнях учених і має сприяти перегляду теоретичних та методичних засад сучасної підготовки конкурентоспроможних фахівців з іноземної мови. Очевидно, що самостійна робота з курсу іноземної мови за професійним спрямуванням вимагає змістового, організаційного й методичного вдосконалення, удосконалення організації навчально-виховного процесу, орієнтованого на досягнення поставленої мети. Правильно

побудована самостійна робота студентів транспортних спеціальностей підвищує ефективність управління, контроль і самоконтроль за самостійною роботою; покращує пізнавальну діяльність студентів; розвиває їхнє логічне і творче мислення поняттями мови, що вивчається; формує свідоме ставлення до навколишнього світу і стимулює інтерес до своєрідності мислення іноземною мовою за фахом.

Узагальнення педагогічного досвіду та практичні результати навчальної роботи підтверджують, що ефективність організації самостійної роботи з іноземної мови студентів транспортних спеціальностей підвищиться, якщо в систему організації самостійної роботи будуть включені також інформаційно-комунікаційні технології: мультимедійні, телекомунікаційні й мережеві технології тощо.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження вбачаємо в розвитку ефективних напрямів подальшого вдосконалення навчання іноземних мов за професійним спрямуванням за допомогою дистанційного навчання студентів, інтенсифікацією науково-пошукової діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дроздова І.П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ : монографія / І.П. Дроздова. – Харків, ХНАМГ, 2010. – 320 с.
2. Маслыко Е.А. Настольная книга преподавателя иностранного языка : справочное пособие / Е. А. Маслыко, П. К. Бабинская, А. Ф. Будько. – Мн. : Вышэйшая школа, 1992. – 445 с.
3. Микитенко Н.О. Теоретичні основи формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничих спеціальностей: монографія / Н.О. Микитенко / за ред. д. пед. н., проф., члена-кореспондента НАПН України Г.В.Терещука. – Тернопіль : ТНПУ, 2011. – 384 с.
4. Морська Л. І. Теоретико-методологічні засади підготовки вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій [Текст] : монографія / Л. І. Морська. – Тернопіль : ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2007. – 243 с.
5. Москаленко О. І. Сучасні підходи до навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах / О. І. Москаленко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол. : Т. І. Суценок (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 26 (79). – С. 556–561.
6. Николаева С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підруч. для студ. вузів / С. Ю. Николаева, О. Б. Бігич, Н. О. Бражник та ін.; за ред. К. І. Онищенко. – К. : Ленвіт, 1999. – 319 с.
7. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е. И. Пассов. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2017